

Marcin Bitner
Uniwersytet Warszawski

INSTYTUCJA ROZSZERZONEGO PRZEPADKU MIENIA W REPUBLICE WŁOSKIEJ A ROZWIĄZANIA POLSKIE

1. OGÓLNY CHARAKTER INSTYTUCJI

Jako przepadek mienia należy rozumieć przejście własności lub innego tytułu do przedmiotów będących narzędziem lub korzyścią z popełnienia przestępstwa na rzecz Skarbu Państwa. „Rozszerzony” charakter wprowadzonej przez ustawodawcę instytucji polega natomiast na tym, że przepadek obejmuje mienie niezwiązane bezpośrednio z konkretnym przestępstwem, a nawet ze zindywidualizowanym jego sprawcą. Rozwiązanie to ma na celu przede wszystkim walkę z przestępczością zorganizowaną, która swoją siłę zawdzięcza zgromadzeniu znacznych środków finansowych. Pozwala na pozbawienie jej nie tylko bezpośrednich narzędzi i korzyści z danego przestępstwa, ale także całych przedsiębiorstw służących praniu brudnych pieniędzy i latami kumulowanych środków dających jej pozycję i będących celem dla przystępujących do niej członków.

Należy na wstępie sprecyzować, że prawo włoskie i polskie regulują właściwie tę samą instytucję, natomiast o ile w pierwszym przypadku nazywana jest ona konfiskatą rozszerzoną, o tyle w naszym kraju, ze względu na złe doświadczenia z karą „konfiskaty” obowiązującą w poprzednim ustroju, co do zasady należy nazywać ją rozszerzonym przeпадkiem. Jest to jednak różnica czysto językowa.

2. HISTORIA I PODSTAWY PRAWNE

2.1. PRZEBIEG WPROWADZENIA INSTYTUCJI W POLSCE

Wprowadzenie rozszerzonego przeпадku mienia, jako jeden z postulatów partii Prawo i Sprawiedliwość praktycznie od początku jej istnienia¹, jest przed-

¹ Program PiS z 2005 r., s. 24, old.pis.org.pl (dostęp: 6.06.2018 r.).

miotem debaty od kilkunastu lat. Projekt trafił jednak na ławy sejmowe dopiero w 2008 r. i został odrzucony przez rządzącą wtedy koalicję między innymi ze względu na zagrożenie dla praw fundamentalnych². Brzmienie przepisu³ było zbliżone do obecnego, jednak zakres stosowania konfiskaty był szerszy, a jej charakter bardziej opresyjny. W myśl projektu przepadkowi podlegało „mienie: które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku”. Przepis ten jako budzący wątpliwości co do jego zgodności z Konstytucją oceniał m.in. A. Sakowicz⁴, który zwracał uwagę, że jest on przywróceniem rozwiązań z PRL w represyjnym wydaniu⁵.

Po wyborach parlamentarnych w 2015 r. uchwalenie ustawy wprowadzającej do polskiego systemu instytucję rozszerzonego przepadku mienia stało się jednym z priorytetów nowej większości sejmowej. Dokonało się to ustawą z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁶.

2.2. PRZEBIEG WPROWADZENIA INSTYTUCJI W REPUBLICIE WŁOSKIEJ

Rozszerzony przepadek mienia we Włoszech ma historię dłuższą i ściśle związaną z walką z organizacjami typu mafijnego. Jej początki można datować na lata 60. XX w., kiedy to uchwalono ustawę z dnia 31 maja 1965 r.⁷ umożliwiającą zastosowanie środków prewencyjnych (m.in. dozoru policyjnego, nakazu powrotu do miejsca zamieszkania) wobec osób „podejrzanych o przynależność do organizacji typu mafijnego”. Po raz pierwszy do walki użyto środków niezwiązanych z popełnieniem przez jednostkę konkretnego przestępstwa, a nakładanych ze względu na zagrożenie, jakie może ona stanowić dla społeczeństwa.

² Stanowisko Rady Ministrów wobec poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny skarbowy, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo prasowe z dnia 7 sierpnia 2008 r. (do druku nr 640).

³ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks karny skarbowy, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo prasowe z dnia 22 lutego 2008 r. (druk sejmowy VI kadencji nr 640).

⁴ A. Sakowicz, *Opinia o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz ustawy – Prawo prasowe, 2/2009, Zmiany w kodyfikacjach karnych*, „Przed pierwszym czytaniem, Biuro Analiz Sejmowych” 2009, <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/publikacjeBAS.xsp?seria=2> (dostęp: 23.10.2018 r.).

⁵ Podobnie C. Kulesza, P. Starzyński, *Powrót do konfiskaty mienia?*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3, s. 37.

⁶ Dz.U. z 2017 r., poz. 768. W dalszej części opracowania również jako ustawa z dnia 23 marca 2017 r.

⁷ Legge 31 maggio 1965, n. 575 (G.U. n. 138 del 5-6-1965).

Prawdziwy przełom nastąpił jednak dopiero niecałe dwadzieścia lat później, wraz z uchwaleniem w 1982 r. tzw. ustawy Rognoni-La Torre⁸ (od nazwisk parlamentarzystów będących pierwszymi sygnatariuszami). Ustawa stypizowała w Kodeksie karnym osobne przestępstwo przynależności do organizacji mafijnej⁹, a ponadto wprowadziła przepisy regulujące możliwość prewencyjnej konfiskaty dóbr mającej na celu walkę z organizacjami mafijnymi poprzez pozbawianie ich ogromnych majątków. Przepisy te utrzymują się do dziś w niewiele zmienionym kształcie.

Kolejna dekada upłynęła pod znakiem krwawej walki z mafią. Dzięki nowym przepisom doszło do słynnego „maxi-procesu”, w którym skazano na dożywocie czołowych bossów sycylijskiej mafii. W odwecie organizacje dokonywały nie mniej słynnych zamachów na życie między innymi Pio La Torre, współautora wspomnianej ustawy, a także sędziów śledczych Giovanniego Falcone i Paolo Borsellino, będących symbolem niezłomnego oporu przeciwko mafii. Wkrótce po tych aktach rządzący podjęli kolejny ważny krok, uchwalając dnia 8 czerwca 1992 r. dekret legislacyjny przekształcony następnie w ustawę z dnia 7 sierpnia 1992 r.¹⁰, który wprowadził do włoskiego systemu tzw. konfiskatę rozszerzoną.

Kolejne zmiany natąpiły w 2008 r., gdy ustawowo wprowadzono oddzielenie środków prewencyjnych wobec osób od tych stosowanych wobec ich „niebezpiecznego” mienia, które od tej pory mogą być stosowane nawet po śmierci danej osoby, a postępowanie toczy się przeciwko jej spadkobiercom¹¹. W 2011 r. uchwalono natomiast dekret legislacyjny Kodeks antymafijny (wł. *Codice anti-mafia*)¹², mający w założeniu kompleksowo uregulować instytucje walki z mafią. W odniesieniu do konfiskaty Kodeks przejął rozwiązania z ustawy Rognoni-La Torre.

⁸ Legge 13 settembre 1982, n. 646 (G.U. n. 253 del 14-9-1982).

⁹ Regio Decreto 19 ottobre 1930 (GU Serie Generale n.251 del 26-10-1930), n. 1398, art. 416-bis. Karalna jest przynależność do przynajmniej trzysobowej organizacji, która, mając na celu:

- popełnianie przestępstw,
- przejmowanie, pośrednio lub bezpośrednio, zarządu nad aktywami, zezwoleniami, kontraktami lub usługami publicznymi lub zdobywanie innych przewag i korzyści dla swoich członków,
- wpływanie na przebieg i rezultat wyborów,

posługuje się siłą zastraszania i regułami zachowania milczenia (*omerta*), niezależnie od popełnionych przestępstw i zastosowanych gróźb.

¹⁰ Decreto legislativo 8 giugno 1992, n. 306, convertito in legge 7 agosto 1992, n. 356, „modifiche urgenti al nuovo codice di procedura penale e provvedimento di contrasto alla criminalità mafiosa” (GU Serie Generale n. 217 del 15-09-1992).

¹¹ Decreto legislativo 23 maggio 2008, n. 92, convertito in legge 24 luglio 2008, n. 125 (GU Serie Generale n.173 del 25-07-2008).

¹² Decreto legislativo 6 settembre 2011, n. 159, „Codice anti-mafia” (GU Serie Generale n.226 del 28-09-2011 – Suppl. Ordinario n. 214).

2.3. OBECNE UREGULOWANIE PRAWNE INSTYTUCJI W POLSCE

Najważniejszymi postanowieniami nowej ustawy są te wprowadzające do Kodeksu karnego trzy nowe instytucje.

Pierwszą jest przewidziany w nowo dodanym art. 44a obowiązek orzeczenia przez sąd przepadku całego przedsiębiorstwa lub jego równowartości, jeżeli służyło do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiąganego z niego korzyści. Może to być zarówno przedsiębiorstwo należące do sprawcy, jak i innej osoby fizycznej, jeśli ta chciała, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo, przewidując taką możliwość, godziła się na to. Obowiązek orzeczenia przepadku pojawia się w razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości. Sąd, na mocy § 4 i § 5, nie orzeka przepadku, jeżeli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego przestępstwa, stopnia zawinienia oskarżonego lub motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa, a także jeżeli szkoda wyrządzona przestępstwem lub wartość ukrytej korzyści nie jest znaczna wobec rozmiaru działalności przedsiębiorstwa. Na mocy § 6 sąd może odstąpić od orzeczenia przepadku także w innych, szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Druga z nowych instytucji to obowiązek orzeczenia w pewnych sytuacjach przepadku wszelkiego mienia, jakie sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa do chwili wydania, chociażby nieprawomocnego, wyroku. Wynika ona z ustanowionego w zmienionym art. 45 § 2 domniemania, że mienie to stanowi korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa. Przesłanką domniemania jest skazanie za przestępstwo:

- z którego popełnienia została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa znacznej wartości lub
- z którego została lub mogła zostać osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa, zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica jest nie niższa niż 5 lat albo
- popełnione w zorganizowanej grupie albo związku przestępczym.

Trzecią instytucją dodaną do Kodeksu karnego ustawą z dnia 23 marca 2017 r. jest możliwość orzeczenia przepadku także w razie śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Do orzeczenia przepadku wystarczy, że zebrane w sprawie dowody wskazują, iż w razie skazania zostałby on orzeczoney.

Poza tym do Kodeksu postępowania karnego dodano art. 292a konstytuujący możliwość zabezpieczenia wykonania orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa poprzez ustanowienie przymusowego zarządu, które następuje w drodze postanowienia prokuratora, które w ciągu 7 dni zatwierdza sąd.

2.4. OBECNE UREGULOWANIA PRAWNE INSTYTUCJI WE WŁOSZECH

Na dzień dzisiejszy utrzymują się dwie odrębne instytucje szczególnego przepadku mienia: tzw. konfiskata prewencyjna (*confisca preventiva*) i tzw. konfiskata rozszerzona (*confisca allargata*), regulowane przez różne akty prawne.

Konfiskata prewencyjna uregulowana jest w Kodeksie antymafijnym. Wyróżnić można trzy podstawowe grupy osób, wobec których może być zastosowana:

- podejrzanych o przynależność do organizacji typu mafijnego,
- uważanych na podstawie zebranych faktów za powiązane z nielegalnym handlem,
- uważanych ze względu na ich zachowanie oraz poziom życia, na podstawie zebranych faktów, za żyjących z dochodów pochodzących z działalności przestępczej.

Aplikacja konfiskaty zgodnie z art. 24 następuje wobec dóbr, których legalności pochodzenia nie potrafi wykazać osoba, wobec której prowadzone jest postępowanie, a którymi dysponuje pod jakimkolwiek tytułem, również poprzez podstawione osoby, i które to dobra mają wartość nieproporcjonalną do deklarowanego dla celów podatkowych dochodu i aktywności ekonomicznej, a także uważanych za pochodzące z nielegalnej działalności lub z takich środków ponownego użycia.

Zastosowaniu konfiskaty nie stoi na przeszkodzie śmierć osoby, wobec której prowadzone jest postępowanie (art. 18). Jeśli dane dobra zostały fikcyjnie przeniesione na osobę trzecią, sąd w orzeczeniu dotyczącym konfiskaty orzeka nieistnienie takiego przeniesienia. Domniemywa przy tym, że fikcyjny charakter mają przeniesienia dokonane w ciągu ostatnich 2 lat przed wszczęciem procedury konfiskaty na rzecz małżonka lub osoby pozostającej we wspólnym pożyciu oraz krewnych do szóstego stopnia pokrewieństwa i powinowatych do czwartego stopnia oraz te dokonane na jakąkolwiek osobę pod tytułem darmym (art. 26). Przed ostatecznym rozstrzygnięciem sąd, a w pilnych przypadkach prezes sądu, może zadekretować zabezpieczenie dóbr, co do których istnieje potencjalna możliwość konfiskaty.

Drugi typ konfiskaty, nazywany „rozszerzoną” lub „typu kryminalnego”, konstytuuje art. 12-sexies dekretu legislacyjnego z dnia 8 czerwca 1992 r. W razie skazania za jedno z kilkunastu enumerowanych przestępstw (wśród nich: przynależność do organizacji typu mafijnego, handel ludźmi, wymuszenie, porwanie dla okupu, handel narkotykami) jest orzekana konfiskata dóbr i innych korzyści, których legalnego pochodzenia skazany nie jest w stanie wykazać, a którymi dysponuje pod jakimkolwiek tytułem, chociażby przez podstawioną osobę i które przedstawiają wartość nieproporcjonalną w stosunku do zadeklarowanego dla celów podatkowych dochodu i aktywności ekonomicznej. Następuje to również w przypadku skazania w procedurze „koncyliacyjnej”, tj. dobrowolnego poddania się karze.

Zakres przedmiotowy konfiskaty rozszerzonej jest więc taki sam jak konfiskaty prewencyjnej, natomiast ma ona odmienny charakter, jest bowiem represją za konkretne przestępstwo, a jej ustanowienie wynika z potrzeb ukarania sprawcy oraz prewencji generalnej, a nie z samej potrzeby usunięcia „niebezpiecznych” dóbr o nielegalnym pochodzeniu.

Procedura stosowania konfiskaty jest natomiast bardzo podobna, a w kwestiach zarządzania skonfiskowanym mieniem przepisy wprost odsyłają do tych o konfiskacie prewencyjnej.

2.5. UREGULOWANIE NA POZIOMIE EUROPEJSKIM

W 2014 r. konfiskata została uregulowana przez dyrektywę 2014/42/UE¹³, która zobowiązuje państwa członkowskie do podjęcia niezbędnych środków „w celu umożliwienia konfiskaty, w całości lub w części, narzędzi i korzyści lub mienia, którego wartość odpowiada takim narzędziom lub korzyściom”. Przewiduje między innymi:

- konfiskatę także w przypadku choroby lub ucieczki podejrzanego lub oskarżonego, jeśli zdaniem sądu postępowanie mogło doprowadzić do wyroku skazującego (art. 4 pkt 2);

- konfiskatę mienia należącego do osoby skazanej, które może być źródłem, w sposób bezpośredni lub pośredni, korzyści majątkowych, w przypadku gdy sąd na podstawie okoliczności sprawy, w tym konkretnych faktów i dostępnych dowodów, takich jak nieproporcjonalna do legalnego dochodu skazanego wartość jego mienia, jest przekonany, że przedmiotowe mienie pochodzi z działalności przestępczej (art. 5);

- konfiskatę korzyści przekazanych przez podejrzanego lub oskarżonego, bezpośrednio lub pośrednio, osobom trzecim, przynajmniej w przypadkach, gdy te osoby trzecie wiedziały lub powinny były wiedzieć, że celem przekazania lub nabycia było uniknięcie konfiskaty, nie może jednak naruszać praw osób trzecich działających w dobrej wierze (art. 6);

- zapewnienie osobom, w odniesieniu do których stosuje się przewidziane środki, prawa do wniesienia skutecznego środka zaskarżenia oraz do rzetelnego procesu sądowego w celu umożliwienia korzystania z przysługujących im praw.

Dyrektywa, zgodnie z charakterem tego aktu, formułuje zobowiązania w bardzo ogólny sposób, pozostawiając państwom członkowskim znaczną swobodę w doborze środków i nie ogranicza ich w stosowaniu środków bardziej stanowczych, o ile nie naruszają one wyznaczonych w niej gwarancji. Zarówno

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 127 z 29.04.2014, s. 39).

rozwiązania włoskie, jak i polskie realizują jej założenia i znacząco wykraczają poza ich zakres¹⁴.

3. PROBLEMATYKA INSTYTUCJI

3.1. ODWRÓCENIE CIĘŻARU DOWODU

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech rozszerzonego przepadku mienia, a wzbudzającą kontrowersje zarówno w Polsce, jak i we Włoszech, jest dokonywane przy okazji wyodrębnienia dóbr podlegających przepadkowi przeniesienie ciężaru udowodnienia ich legalnego pochodzenia na osobę, wobec której prowadzone jest postępowanie. Rozwiązanie takie może nasuwać wątpliwości co do zgodności z domniemaniem niewinności – zasadą fundamentalną dla współczesnego prawa karnego.

3.1.1. UREGULOWANIA WŁOSKIE

Jak zostało wspomniane, zarówno art. 24 Kodeksu antymafijnego, jak i art. 12-sexies dekretu legislacyjnego z 1992 r. pozwalają na konfiskatę dóbr o wartości nieproporcjonalnej do dochodu i działalności danej osoby, jeśli nie może ona wykazać legalności ich pochodzenia. W przeważającej części doktryny oraz w orzecznictwie włoskich sądów rozwiązanie to jednak, wbrew pozorom, nie jest uważane za odwrócenie ciężaru dowodu czy też element „kultury podejrzliwości”¹⁵.

Ciężar dowodu w rzeczywistości spoczywa na organach państwa, które muszą w skrupulatnie przeprowadzonym postępowaniu wykazać, po pierwsze, że określone dobra pozostają w dyspozycji danej osoby, a po drugie, że stanowią wartość nieproporcjonalną do jej dochodów i działalności. W myśl wyroków Corte di Cassazione ciężar udowodnienia pochodzenia dóbr z nielegalnych źródeł spoczywa na oskarżeniu, podczas gdy drugiej stronie postępowania przysługują zarzuty obronne¹⁶.

Sąd, orzekając konfiskatę, musi opierać się o wskazane przez oskarżenie elementy faktyczne, na których opiera swoje twierdzenie o nielegalnym pochodzeniu dóbr, a nie o brak wskazania dowodów na ich legalne pochodzenie ze strony osoby zagrożonej konfiskatą. Domniemania faktyczne i dowody z okoliczności mogą być brane pod uwagę przez sąd tylko wtedy, jeśli charakteryzują się dokładnością i spójnością¹⁷.

¹⁴ Zob. tabela oceny zgodności rozwiązań włoskich z dyrektywą, G. Fraschini, C. Putaturo, *Illicit assets recovery in Italy*, www.confiscation.eu (dostęp: 24.06.2018 r.), s. 30.

¹⁵ Por. D. Cardamone, *Criminal prevention in Italy from the „Pica Act” to the „Anti-mafia code”*, www.europeanrights.eu (dostęp: 24.06.2018 r.), s. 31.

¹⁶ Corte di Cassazione 21 aprile 1987, n. 1486, 22 febbraio 1993, n. 746, 5 maggio 1995, n. 2755.

¹⁷ Corte di Cassazione 26 giugno 2014, n. 4880.

3.1.2. UREGULOWANIA POLSKIE

Inaczej przedstawia się jednak ta kwestia w polskim Kodeksie karnym zmienionym ustawą z 2017 r. Wobec sprawców określonych przestępstw ustawa wprost ustanawia domniemanie, że mienie, które objęli we władanie lub do którego uzyskali jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa, jest korzyścią z tego przestępstwa. Jest to rozwiązanie o wiele dalej idące i wiążące się z większym zagrożeniem dla praw człowieka niż obowiązujące we Włoszech.

Przed wszystkim ustawodawca nie nakłada na organy ścigania obowiązku nawet uprawdopodobnienia, że posiadane mienie pochodzi z nielegalnego źródła, co więcej, nie muszą one nawet wskazywać konkretnych składników tegoż mienia. Osoba zagrożona konfiskatą musi wykazać legalność nabycia swoich dóbr z tego tylko powodu, że została skazana za przestępstwa, z którego osiągnęła lub mogła osiągnąć korzyść majątkową znacznej wartości. Mamy tu więc do czynienia z faktycznym, a nie tylko pozornym przeniesieniem ciężaru dowodu na oskarżonego.

Rozwiązanie włoskie, nawet to wzbudzające większe kontrowersje, czyli konfiskata prewencyjna, dotyczy dóbr, co do których zostało wykazane, że ich wartość jest nieproporcjonalna do deklarowanego dochodu, natomiast w Polsce będzie dotyczyć wszystkich dóbr nabytych w ciągu arbitralnie ustanowionego terminu 5 lat przed popełnieniem przestępstwa. Dodatkowo samo sformułowanie nakazujące traktować jako korzyść z przestępstwa dobra nabyte już przed jego popełnieniem budzi wątpliwości. O ile w przypadku trzeciej grupy sprawców, do jakich się odnosi, to jest skazanych za przestępstwo popełnione w zorganizowanej grupie lub związku, wniosek domniemania może mieć odbicie w rzeczywistości, zwłaszcza jeśli skazani w ciągu 5 lat poprzedzających wyrok do takiej grupy lub związku należeli, o tyle w przypadku sprawcy pojedynczego przestępstwa (w tym zwykłego przestępstwa kradzieży) taka możliwość wydaje się niewielka. Norma z art. 45 § 2 implikuje, że każda osoba skazana za określone w niej przestępstwa w przeszłości także przestępstwa popełniała, co stoi w oczywistej sprzeczności z zasadą domniemania niewinności.

Omawiane rozwiązanie spowoduje, że w bardzo wielu sprawach karnych oskarżony będzie musiał liczyć się z koniecznością wykazania, że nabył dobra legalnie i za legalne środki, co nie zawsze będzie łatwe. Warto dodać, że przepisy wprowadzające ustawę z dnia 23 marca 2017 r. zakładają stosowanie tego domniemania już w sprawach dotyczących czynów popełnionych przed jej wejściem w życie. Może to powodować znaczne trudności dowodowe po stronie oskarżonego¹⁸.

¹⁸ Por. uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka z dnia 21 lipca 2016 r. do projektu ustawy, s. 7, <http://www.hfhr.pl/opinia-hfpc-dotyczaca-projektu-konfiskaty-rozszerzonej/> (dostęp: 23.10.2018 r.).

3.2. ORZECANIE PRZEPADKU W RAZIE UMORZENIA POSTĘPOWANIA

Kolejną kontrowersyjną cechą konfiskaty rozszerzonej jest jej stosowanie, mimo że sprawca z różnych powodów nie jest w inny sposób karany. Konfiskata zupełnie traci tu swój represyjny charakter i funkcję prewencji specjalnej oraz tworzy wyłom w zasadzie personalizacji odpowiedzialności karnej.

3.2.1. UREGULOWANIA WŁOSKIE

W dekrete legislacyjnym z 1992 r. orzeczenie konfiskaty o charakterze rozszerzonym jest w przypadkach w nim określonych obligatoryjne, natomiast zawsze następuje po skazaniu. Z tego powodu jej zastosowanie nie jest możliwe w przypadku wcześniejszego umorzenia postępowania. Późniejsze wystąpienie przeszkody procesowej, takiej jak np. śmierć skazanego, nie wpłynie jednak na egzekucję¹⁹.

Inaczej sprawa prezentuje się w przypadku konfiskaty prewencyjnej regulowanej przez Kodeks antymafijny. Długoletnie dyskusje nad jej charakterem i dopuszczalnością orzekania w przypadku umorzenia sprawy zostały zakończone, gdy w 2008 r. wprowadzono zasadę rozłącznego stosowania środków prewencyjnych o charakterze osobistym i majątkowym oraz wprost dopuszczając konfiskatę *post-mortem* w ustawie.

Rozumowanie stojące za jej dopuszczalnością zostało przedstawione w ważnym wyroku połączonych izb Sądu Kasacyjnego z 2014 r. w tzw. sprawie *Spinelli*²⁰. Podkreślono w nim, że konfiskata na podstawie Kodeksu antymafijnego ma charakter prewencyjny, a nie sankcyjny. Ma ona chronić społeczeństwo i rynek przed zagrożeniem, jaki tworzy samo gromadzenie znacznych środków przez organizacje o charakterze mafijnym, z tego powodu prewencja jest tu „odrywana” od konkretnej, niebezpiecznej osoby, a dotyczy „niebezpiecznego” majątku. Powodowane przez taki majątek zagrożenie jest stałe, związane z nim nierozdzielnie i, w przeciwieństwie do zagrożenia powodowanego przez jego posiadacza, istnieje tak długo, jak sam majątek, nawet jeśli wynika ono z faktu, że nabywają go i posługują się nim niebezpieczne osoby²¹.

3.2.2. UREGULOWANIA POLSKIE

Ustawa z 23 marca 2017 r. stanowi, że jeżeli zebrane dowody wskazują, iż w razie skazania zostałyby orzeczoney przepadek, sąd może go orzec także pomimo

¹⁹ F. Menditto, *La confisca allargata o per sproporzione di cui all'art. 12 sexies d.l. n. 356/92, conv. dalla l. n. 356/92. Profili sostanziali e procedurali (cenni), con particolare riferimento agli orientamenti giurisprudenziali aggiornati al novembre 2014*, www.questionegiustizia.it (dostęp: 24.06.2018 r.), s. 11.

²⁰ Corte di Cassazione 26 giugno 2014, n. 4880.

²¹ Por. D. Cardamone, *Criminal prevention in Italy...*, s. 24–25.

śmierci sprawcy, jego niewykrycia, ucieczki, a także choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby.

Chociaż sformułowanie przepisów dotyczących rozszerzonego przepadku i ich umiejscowienie w ustawie wskazują, że ma on charakter sankcji za popełnione przestępstwo, konfiskacie dóbr nie można jednak odmówić również charakteru prewencyjnego, to znaczy środka w walce z przestępczością zorganizowaną. Z tego powodu należałoby uznać, że argumenty włoskiej doktryny i włoskiego orzecznictwa zachowałyby słuszność także w naszym kraju.

Z pewnością wątpliwości wzbudza jednak orzekanie przepadku w sytuacji umorzenia postępowania z powodu niewykrycia sprawcy. Takie rozwiązanie stoi w sprzeczności z podstawowymi zasadami prawa karnego i racjonalnością ustawodawcy. Po pierwsze dlatego, że zidentyfikowanie i przesłuchanie podejrzanego są czynnościami fundamentalnymi dla procesu karnego, w szczególności stwierdzenia, że nastąpiło przestępstwo, stypizowania jego charakteru oraz określenia, jakich narzędzi użyto do jego popełnienia oraz jakie dobra stanowią osiągnięte z niego korzyści. Po drugie, bez identyfikacji sprawcy nie wiadomo, czyjego mienia taki przepadek dotyczy. Według fundacji FOR może to prowadzić do całkowicie nieuzasadnionego odbierania przez państwo mienia należącego do osób, które nie popełniły czynu zabronionego²².

Dodatkowo należy przypomnieć, że odmiennie niż we Włoszech, domniemanie przestępnego pochodzenia mienia jest tak ukształtowane, iż jego obalenie może sprawiać znaczne trudności osobie tym zainteresowanej. Będą one jeszcze większe w przypadku, gdy sprawcy przestępstwa nie ma z powodu śmierci lub ucieczki, a już z pewnością gdy w ogóle nie został wykryty, gdyż trudniej będzie wykazać legalność nabycia określonych składników majątku. Co więcej, w Polsce przesłanką domniemania jest samo skazanie za popełnienie przestępstwa, a w razie umorzenia postępowania zainteresowany podmiot nie będzie miał możliwości wykazania, że do tego przestępstwa w ogóle nie doszło. Konfiskata będzie się opierać na samym podejrzeniu jego popełnienia, jeśli zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałby orzeczony przepadek²³. Niebezpieczność tej regulacji zmniejsza jedynie fakt, że ustawa stanowi, iż zastosowanie omawianego domniemania przez sąd ma w tej sytuacji jedynie fakultatywny charakter.

3.3. RETROAKTYWNOŚĆ KONFISKATY

Możliwość stosowania konfiskaty rozszerzonej wobec mienia nabytego przed popełnieniem przestępstwa wynika z samej jej istoty, podobnie jak wobec mienia

²² M. Magdziak, *Analiza FOR 10/2016: Projekt ustawy o tzw. konfiskacie rozszerzonej: zamiast środków do walki z przestępczością zagrożenie dla praw przedsiębiorców*, www.for.org.pl (dostęp: 24.06.2018 r.), s. 17.

²³ Uwagi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka..., s. 7.

nabytego przed jej wejściem w życie. Pojawiają się przede wszystkim pytania o jej stosowanie wobec przestępstw popełnionych przed wejściem prawa w życie. Odpowiedź na nie, według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, zależy od zakwalifikowania instytucji do kategorii kar albo do środków o charakterze prewencyjnym lub zapobiegawczym²⁴.

3.3.1. UREGULOWANIA WŁOSKIE

W przypadku konfiskaty rozszerzonej pojawia się pytanie, czy może zostać zastosowana wobec sprawcy, który został skazany przed wprowadzeniem tego rozwiązania w życie. Twierdząco odpowiedział na nie Sąd Kasacyjny, stosując analogię do konfiskaty jako środka zapobiegawczego, który w myśl Konstytucji może być stosowany retroaktywnie w odróżnieniu od kar²⁵.

Według doktryny²⁶ nie można jednak zastosować konfiskaty wobec sprawcy przestępstwa, które w momencie jego popełnienia nie było objęte domniemaniem nielegalności posiadanych dóbr nieproporcjonalnych do dochodu i – w konsekwencji – konfiskatą. W odniesieniu do konfiskaty prewencyjnej²⁷ retroaktywność wynika z rozumowania sądów włoskich przedstawionego powyżej, które „odrywa” mienie od osoby sprawcy i konkretnego przestępstwa. Zasadne jest zastosowanie analogii do środków zapobiegawczych, których retroaktywne stosowanie jest dopuszczone przez włoską konstytucję (art. 25 *a contrario*). W kwestii objętych nią dóbr istotna jest korelacja czasowa pomiędzy konfiskatą a zagrożeniem, jakie dla społeczeństwa przedstawia jego posiadacz, tj. nie powinna ona dotyczyć dóbr, które ze względu na moment ich nabycia nie przejęły od posesora elementu „niebezpieczności”²⁸.

3.3.2. UREGULOWANIA POLSKIE

W Polsce rozszerzony przepadek dotyczy dóbr nabytych w ciągu 5 lat przed popełnieniem przestępstwa, co jest zgodne z jego charakterem. Kontrowersje wynikające z takiego sformułowania domniemania zostały już omówione wyżej. Pozostaje problem stosowania nowych przepisów do przestępstw już popełnionych, badanych w trwających postępowaniach.

Artykuł 23 ustawy z dnia 23 marca 2017 r. nakazuje bezpośrednio stosowanie ustawy w nowym brzmieniu także w sprawach dotyczących czynów popełnionych przed dniem jej wejścia w życie (tj. 17 kwietnia 2017 r.). Przepis wprost wyłącza stosowanie art. 4 Kodeksu karnego, czyli zasady nieretroaktywności.

²⁴ Wyrok ETPCz z dnia 9 lutego 1995 r., *Welch v. Zjednoczone Królestwo*, skarga nr 17440/90.

²⁵ F. Menditto, *La confisca allargata...*, s. 7.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Por. D. Cardamone, *Criminal prevention in Italy...*, s. 26.

²⁸ *Ibidem*.

Zasada nieretroaktywności nie ma rzecz jasna charakteru absolutnego i wydaje się, że w tym przypadku jej wyłączenie mogłoby być uzasadnione celem instytucji rozszerzonego przepadku, jakim oprócz represji jest także prewencja, zapobieganie popełnianiu przestępstw przez grupy i związki zorganizowane. Niestety, jak już było wspomniane, w połączeniu z niezwykle szerokim zakresem konfiskowanych dóbr, przeniesieniem ciężaru dowodu na osobę zagrożoną przeпадkiem oraz umożliwieniem stosowania przepadku także w razie umorzenia postępowania, a więc rozwiązań powodujących znaczne trudności dowodowe po stronie zagrożonego konfiskatą, może prowadzić do poszkodowania osób niemających w rzeczywistości związku z przestępczością zorganizowaną czy wręcz przestępczością w ogóle.

3.4. OCHRONA DÓBR OSÓB TRZECICH

Ze swojej natury konfiskata rozszerzona głęboko ingeruje w sferę wolności zarówno skazanego/podejrzanego, jak i osób trzecich. Konieczne jest zapewnienie wszystkim tym osobom odpowiedniej możliwości obrony swoich praw.

3.4.1. UREGULOWANIA WŁOSKIE

Jak zostało wspomniane, konfiskata prewencyjna dotyczy mienia pozostającego w dyspozycji osoby, wobec której prowadzone jest postępowanie, nawet jeśli dysponuje nimi poprzez osobę trzecią. Aby ułatwić organom państwa konfiskatę takich dóbr, ustanowiono domniemania, że przekazanie ich rodzinie lub pod tytułem darmym jest fikcyjne. Pojęcie pozostawania dóbr w dyspozycji oznacza faktyczne decydowanie o ich przeznaczeniu jak właściciel, używając do tego jakiegokolwiek sposobu. Ciężar udowodnienia tej sytuacji spoczywa rzecz jasna na oskarżycielu, natomiast nie jest konieczne wykazanie przez niego żadnego paktu zawartego między faktycznym właścicielem a osobą podstawioną²⁹.

Zgodnie z art. 24 Kodeksu antymafijnego wszyscy właściciele i współwłaściciele skonfiskowanych dóbr w ciągu 30 dni od zabezpieczenia mienia są wzywani przed sąd w celu przesłuchania. Przysługuje im prawo do posiadania obrońcy i składania wszystkich wniosków w zakresie decyzji o konfiskacie.

Do konfiskaty rozszerzonej z dekretu z 1992 r. Sąd Kasacyjny tylko na zasadzie pośredniej analogii dopuścił przepisy Kodeksu antymafijnego dotyczące domniemania fikcyjności przeniesienia mienia zarówno na małżonka, krewnego lub powinowatego, jak i osobę trzecią pod tytułem darmym. Zaznaczył jednak, że prokuratura ma traktować te przepisy jako „wstępne badanie”, które nie stanowi domniemania przerzucającego ciężar dowodu na oskarżonego³⁰.

²⁹ F. Menditto, *Criminal prevention in Italy...*, s. 14 i n.

³⁰ Corte di Cassazione, n. 3889/00, n. 15829/14.

3.4.2. UREGULOWANIA POLSKIE

Ustawodawca wysłuchał niektórych zastrzeżeń zgłoszonych na etapie opiniowania przez organizacje pozarządowe³¹ i wpisał do ostatecznej wersji ustawy z dnia 23 marca 2017 r. przepis, który dodaje do Kodeksu postępowania karnego art. 91b przyznający właścicielowi przedsiębiorstwa zagrożonego przypadkiem praw strony w zakresie czynności procesowych odnoszących się do tego środka. Warto jednak zwrócić uwagę na podstawę odpowiedzialności majątkowej właściciela przedsiębiorstwa niebędącego sprawcą przestępstwa. Otóż zgodnie z dodanym do Kodeksu karnego art. 44a § 2, sąd może orzec przepadek, jeśli właściciel chciał, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo, przewidując taką możliwość, na to się godził.

W pierwotnej wersji projektu właściciel ponosił odpowiedzialność nawet za niezachowanie ostrożności, to jest w sytuacji, gdy przewidywał albo mógł przewidzieć, że przedsiębiorstwo może służyć do popełnienia przestępstwa lub ukrycia pochodzącej z przestępstwa korzyści. Z takiej konstrukcji, określonej przez M. Magdziaka³² jako „nieumyślne pomocnictwo”, słusznie zrezygnowano, jednak także obecne rozwiązanie może budzić kontrowersje. Przede wszystkim postępowanie właściciela przedsiębiorstwa ma w takim ujęciu charakter „pomocnictwa w zamiarze ewentualnym”, konstrukcji równie obcej polskiemu prawu karnemu, jak odpowiedzialność za „pomocnictwo nieumyślne”. Dodatkowo w omawianym postępowaniu mamy do czynienia z tylko jednym postępowaniem zakończonym skazaniem, tj. tym dotyczącym osoby, która wykorzystywała przedsiębiorstwo do osiągnięcia/ukrycia korzyści z przestępstwa. Wobec właściciela nie jest prowadzone postępowanie karne, skąd jego odpowiedzialność zdaje się być za „udział w cudzym przestępstwie”, co również przez polski system prawny nie jest dopuszczane jako sprzeczne z zasadą personalizacji odpowiedzialności karnej.

Należy jednak przyjąć, że choć nie jest to *explicite* wyrażone w tekście, rozwiązania wprowadzane przez ustawę z dnia 12 kwietnia 1997 r. mają charakter nie tylko karno-represyjny, ale wzorem włoskim również, a może przede wszystkim, prewencyjny w kontekście walki z mafią. Podobnie jak we Włoszech celuje bowiem przede wszystkim w usunięcie z obiegu środków o nielegalnym pochodzeniu i osłabienie zorganizowanych grup i związków przestępczych. W tej perspektywie norma z art. 44a § 2 zdaje się być dopuszczalna na gruncie prawa konstytucyjnego i międzynarodowego, chociaż nie oznacza to, że można ją traktować jako całkowicie bezpieczną dla praw jednostki.

Jako potencjalnie niebezpieczny dla właścicieli przedsiębiorstw fundacja FOR wskazuje też wprowadzany omawianą ustawą nowy środek zabezpieczający, jakim jest ustanowienie zarządu przymusowego. Postanowienie o zabezpiecze-

³¹ M. Magdziak, *Analiza FOR 10/2016...*, s. 15.

³² *Ibidem*, s. 9.

niu przez ustanowienie przymusowego zarządu w postępowaniu przygotowawczym wydaje prokurator, jednocześnie w ciągu 7 dni występując do sądu o jego zatwierdzenie w terminie kolejnych 7 dni. Na postanowienie sądu w przedmiocie zabezpieczenia w przedmiocie wyłączenia określonych składników majątku lub praw majątkowych z zabezpieczenia właścicielowi lub osobie kierującej przedsiębiorstwem w jego imieniu przysługuje zażalenie.

Trzeba jednak zaznaczyć, że zarządcę przymusowego wskazuje się z listy osób posiadających licencję doradcy restrukturyzacyjnego³³, a jego zadania zostały sprecyzowane w dodanych do Kodeksu postępowania karnego przepisach. Zarządca zapewnia ciągłość pracy zabezpieczonego przedsiębiorstwa oraz sporządza spis składników majątku i praw majątkowych przedsiębiorstwa i przekazuje go prokuratorowi lub sądowi, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu. Wątpliwości może budzić jednak trzecie zadanie, do jakiego zobowiązuje go wprowadzona ustawa, mianowicie przekazywanie sądowi lub prokuratorowi posiadanych informacji mających znaczenie dla toczącego się postępowania, w szczególności o sposobie i okolicznościach wykorzystania tego przedsiębiorstwa do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści oraz o rzeczach i dokumentach mogących stanowić dowód w sprawie. Czynności te można określić jako quasi-śledcze i z punktu widzenia ochrony praw oskarżonego wątpliwe jest przyznanie takich zadań osobie, której może brakować odpowiednich kompetencji i gwarancji niezależności.

3.5. PRZEZNACZENIE SKONFISKOWANYCH DÓBR

Dyrektywa 2014/42/UE stanowi, że „państwa członkowskie rozważają zasadność podjęcia środków, które umożliwią wykorzystanie skonfiskowanego mienia w interesie publicznym lub do celów społecznych”. Takie jego przeznaczenie jest typowe właśnie dla systemu włoskiego, gdzie pod wpływem antymafijnych organizacji społecznych, takich jak Libera, obowiązuje ustawa³⁴ szczegółowo regulująca wykorzystanie dóbr. Na szczeblu centralnym funkcjonuje Narodowa Agencja Administracji Dobrami Zabezpieczonymi i Skonfiskowanymi Przestępczości Zorganizowanej³⁵. W latach 1996–2012 ponad 80% skonfiskowanych dóbr przekazano władzom lokalnym, które zgodnie z ustawą nie mogą dysponować

³³ Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego, tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 883, z późn. zm.

³⁴ Legge 7 marzo 1996, n. 109 (GU Serie Generale n. 58 del 09-03-1996 – Suppl. Ordinario n. 44).

³⁵ Agenzia Nazionale per l'amministrazione e la destinazione dei beni sequestrati e confiscati alla criminalità organizzata, art. 110 Codice anti-mafia.

nimi zupełnie swobodnie, a co najmniej 1/3 muszą wykorzystywać na cele społeczne (przekazując środki stowarzyszeniom i centrom socjalnym)³⁶.

Takie wykorzystanie nie tylko czyni zadość sprawiedliwości, lecz także samo w sobie pomaga w przeciwdziałaniu przestępczości mafijnej, której siła często wynika z braku alternatywnych ścieżek „kariery” dla dorastających chłopców i uzależnienia nieraz całych osiedli od mafijnych pieniędzy.

W Polsce ustawodawca nie przewidział żadnych szczególnych sposobów wykorzystania skonfiskowanych środków, przy czym, wstrzymując się z krytyką, należy oczywiście zauważyć, że w naszym kraju przestępczość zorganizowana nie ma tak głębokich korzeni społecznych, jak na południu Italii.

4. KONKLUZJE

Należy pozytywnie ocenić sam fakt wprowadzenia rozszerzonego przepadku mienia do polskiego systemu prawnego, jak bowiem pokazują doświadczenia włoskie, jest on skuteczną formą walki z przestępczością zorganizowaną. Niewątpliwie instytucja ta zarówno w Polsce, jak i we Włoszech ma bardzo opresyjny charakter ograniczający własność prywatną, mimo że nie jest ona wyłącznie środkiem sankcyjnym, a we Włoszech jej zastosowanie jest możliwe nawet bez skazania, wystarczy podejrzenie danej osoby o powiązanie z mafią lub nielegalnym handlem i uprawdopodobnienie nielegalnego pochodzenia skonfiskowanych środków. Takie rozwiązanie jest jednak proporcjonalne, nawet jeśli nie do konkretnego przypadku, to do walki z przestępczością zorganizowaną jako taką. Ze względu jednak na jej opresyjność ustawodawca musi wykazać się szczególną starannością, tak aby przypadki jej nieproporcjonalnego lub błędnego zastosowania nie zdarzały się.

Tutaj pojawia się kwestia omawianych wyżej mankamentów ustawy polskiej, w której bardzo szeroki zakres domniemania nielegalnego pochodzenia dóbr potencjalnie zagraża słusznym interesom jednostki, a zagrożenie to potęgują inne kontrowersyjne rozwiązania, takie jak przepadek mienia, pomimo umorzenia postępowania, czy retroaktywność ustawy. Zdaniem autora należy rozważyć zmianę takiego określenia domniemania na zbliżone do rozwiązania włoskiego, sugerowanego również w dyrektywie 2014/42/UE, a więc ograniczenia jego zakresu do dóbr o wartości nieproporcjonalnej do deklarowanych dochodów i aktywności zawodowej. Takie ujęcie implikuje mniejsze zagrożenie dla praw jednostki, nawet w przypadku konfiskaty bez skazania, tak jak w Kodeksie antymafijnym.

³⁶ N. Mignemi, F. Rizzoli, *Social redistribution of confiscated mafia assets in Italy: from mafia informal to civil*, www.euroalter.com (dostęp: 24.06.2018 r.), s. 3.

Należałoby też dookreślić charakter polskiej instytucji, sformułowanie przepisów wskazuje bowiem na funkcję wyłącznie represyjną, natomiast oprócz niej ma niewątpliwie funkcję prewencyjną, tj. zwalczanie przestępczości zorganizowanej (ta funkcja jest w większym stopniu podkreślana w uzasadnieniu do ustawy wprowadzającej tę instytucję). Instytucję fakultatywnego orzekania przepadku w razie umorzenia postępowania można by sklasyfikować np. jako środek zabezpieczający, ponieważ w tej sytuacji dla ochrony społeczeństwa potrzebna jest interwencja sądowa, mimo że nie dochodzi do skazania.

Można też rozważyć ustanowienie, na wzór włoski, odrębnego urzędu powołanego do zarządzania zajęтым mieniem, przy czym przydatność takiego urzędu będzie zależeć w dużej mierze od ilości i łącznej wartości mienia, jaka będzie zajmowana w przyszłości.

BIBLIOGRAFIA

- Cardamone D., *Criminal prevention in Italy from the „Pica Act” to the „Anti-mafia code”*, www.europeanrights.eu (dostęp: 24.06.2018 r.)
- Fraschini G., Putaturo C., *Illicit assets recovery in Italy*, www.confiscation.eu (dostęp: 24.06.2018 r.)
- Kulesza C., Starzyński P., *Powrót do konfiskaty mienia?*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3
- Magdziak M., *Analiza FOR 10/2016: Projekt ustawy o tzw. konfiskacie rozszerzonej: zamiast środków do walki z przestępczością zagrożenie dla praw przedsiębiorców*, www.for.org.pl (dostęp: 24.06.2018 r.)
- Menditto F., *Criminal prevention in Italy o per sproporzione di cui all’art. 12 sexies d.l. n. 356/92, conv. dalla l. n. 356/92. Profili sostanziali e procedurali (cenni), con particolare riferimento agli orientamenti giurisprudenziali aggiornati al novembre 2014*, www.questionegiustizia.it (dostęp: 24.06.2018 r.)
- Mignemi N., Rizzoli F., *Social redistribution of confiscated mafia assets in Italy: from mafia informal to civil*, www.euroalter.com (dostęp: 24.06.2018 r.)

EXTENDED CONFISCATION OF ASSETS IN ITALY AND IN POLAND. A COMPARATIVE STUDY

Summary

The article analyses the institution of extended confiscation in the Italian Republic where such solution has been functioning for over twenty years, depriving criminal

organisations of assets worth hundreds of millions euro. The article elaborates on the most important characteristics of the Italian institution and addresses the controversies they rise together with related doctrine and judgments of the supreme court. The characteristics have been confronted with the solutions introduced into the Polish legal system by the law of 23 March 2017. The new regulations allow in certain situations to confiscate an entire enterprise belonging to a person that didn't commit the crime, introduce the possibility of confiscating assets even if the perpetrator is not recognized and a presumption that any asset bought in 5 years before commitment of a crime is a profit from the crime.

KEYWORDS

confiscation, comparison, Italy, Poland

SŁOWA KLUCZOWE

konfiskata, rozszerzony przepadek, porównanie, Włochy, Polska